

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Pranui Tamošaičiui - 80

2012-02-02

ŽURNALAS: Muzikos Barai

TEMA: Muzika

AUTORIUS: Daiva Tamošaitytė

DATA: 2012-02

Pranui Tamošaičiui - 80

Daiva Tamošaitytė

Pranui Tamošaičiui (1931–2007) – birbynininkui, liaudies instrumentų ansamblio „Sutartinė“ įkūrėjui ir ilgamečiam vadovui, LMTA profesoriui, dainų švenčių ir „Dainų dainelės“ vyriausiajam dirigentui – praėjusių metų lapkričio 5 dieną būtų sukakę 80 metų. Sukakties proga Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Liaudies instrumentų ir akordeono katedra ir lietuvių liaudies instrumentinės muzikos draugija „Kanklės“ gruodžio 7 d. LMTA Didžiojoje salėje surengė vakarą-koncertą. Susirinko pilna salė, minėjimo rimtįkeitė „Sutartinės“ pasirodymams nuo seno būdinga pakili nuotaika.

Vakaro vedėjas muzikologas Vaclovas Juodpusis į sceną pakvietė ilgametį P. Tamošaičio kolegą prof. Algirdą Vyžintą, buvusį mokinį prof. Vytautą Tetenską, dukterį dr. Daivą Tamošaitytę. Meilė Kudarauskaitė skaitė ištraukas iš P. Tamošaičio autobiografijos, skambėjo soliniai jo įrašai, akompanuojant „Sutartinei“: L. Abariaus „Šokis“, B. Dvariono „Mažoji rapsodija“, „Noktiurnas-pasaka“, J. Gaižausko „Pjesė“, „Sutartinės“ kanklių ansamblis atliko A. Liadovo „Tabokinę“. Ištrauka iš videofilmo „Toli palei šilą“ (1984), kuriame P. Tamošaitis pristatė savo įkurtą ansamblį ir griežė J. Gruodžio ir J. Švedo „Ėsk, karvute“, nuotraukų retrospektyva supažindino su svarbiausiais birbynės virtuozo gyvenimo puslapiais.

Koncerte skambėjo „Sutartinės“ (vadovas Egidijus Ališauskas) atliekama L. Povilaičio „Untytė“, P. Tamošaičio „Jurbarkiečių polka“. Buvęs ansamblio solistas prof. Vytautas Juozapaitis prisiminė pirmuosius savo žingsnius į didžiąją sceną su „Sutartine“. Apie jos vadovą pasakė: „Tai buvo autoritetas, kuriuo norėjosi sekti.“ Solistas padainavo P. Tamošaičio harmonizuotas liaudies dainas „Vidur žalios pievos“ bei „Žaliojoj lankelėj“. Susirgusią prof. Reginą Maciūtę (ji daug metų bendradarbiavo su ansambliu) pakeitė jauna dainininkė Vida Taurinskaitė-Rupšienė – išgirdome skoningą J. Tallat-Kelpšos harmonizuotas lietuvių liaudies dainas „Vienam darže“ bei B. Dvariono „Oi, užkilokit vartelius“ interpretaciją. Na, o kai į sceną išėjo prof.

Virgilijus Noreika ir linksmi, su vaidybos elementais padainavo J. Švedo „Dainą apie žirgą ir mergelę“, M. Petrausko „Bernužėli, nesvoliok“ ir J. Švedo harmonizuotą liaudies dainą „Šių naktely“, ilgai netilo publikos aplovismentai ir sūksniai.

Koncertą užbaigė vokalinis ansamblis – V. Juozapaitis, V. Taurinskaitė ir V. Noreika padainavo P. Tamošaičio harmonizuotą liaudies dainą „Saulutė nusileido“, kuri dažnai tapdavo „Sutartinės“ pasirodymų kulminacija. Žmonės plojo stovėdami – mūsų liaudies dainai, birbynės raliavimams, tyram kanklių skambėjimui. Buvo aišku: tai reikalinga, o P. Tamošaičio ir jo bendražygių atsidavimas liaudies kultūrai ne tik davė vaisių, išugdė publiką, bet ir palaikė tautinę dvasią sunkiais laikais.

Doc. Regina Tamošaitienė padėkojo Liaudies instrumentų ir akordeono katedros vedėjai prof. L. Naikelienei, profesoriams E. Gabniui, A. Vyžintui ir kitiems, surengusiems minėjimą. Sukaktis pakėlė užmaršties šydo kraštelį, sukėlė atsiminimų bangas, ne vienam išspaudė ašarą. Kelintąkart su nuostaba įsitikinu, jog štai toks atsakas nuo pirmųjų žingsnių lydi „Sutartinę“. Ne sentimentalus, tačiau esminis, būtiškas...

Trumpai prisiminkime P. Tamošaičio gyvenimo ir veiklos kelią.

Pranas Tamošaitis gimė 1931 metų lapkričio 5 dieną Molynės kaime, Jurbarko valsčiuje. Vaikystę praleido senelio Juozo Tamošaičio, stambaus ūkininko, viensėdijoje. Būsimasis birbynininkas visam gyvenimui išsiugdė meilę gamtai ir lietuvių sodiečio pasaulėjautai. Iš kito senelio, Juozo Šimkaus, P. Tamošaitis paveldėjo aistrą žūklei. Nuo dvejų metų su tėvais Kleopu ir Ona persikėlė gyventi į Jurbarką ir tapo miestiečiu: lankė katalikų darželį, pradžios mokyklą, gimnaziją. Mokslus ir džiugią vaikystę prie Nemuno krantų sujaukė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas, teko kraustyti į Kidulius ir vėl grįžti atgal. Tačiau mokytis sekėsi gerai, tėvelio akordeonas anksti padėjo išlavinti pirštus, klausą, fantaziją, teikė džiaugsmą ir uždarbį.

Muzikos mokytojo Benedikto Vasiliausko paragintas P. Tamošaitis pasirinko muziko kelią: įstojo į tuometinę Lietuvos valstybinę konservatoriją, tačiau ne į akordeono ar chorvedybos, bet į Povilo Samučio birbynės klasę. Globojamas Jono Švedo, P. Tamošaitis tapo Valstybinio dainų ir šokių liaudies ansamblio orkestro, kvinteto vadovu, solistu, su ansambliu dalyvavo per 1500 koncertų Lietuvoje ir užsienyje. 1957-ieji buvo lūžio metai: iškovotas tarptautinis pripažinimas, prasidėjęs intensyvus gastrolių, radijo ir televizijos įrašų metas jį su kamerine liaudies instrumentų grupe išvedė į plačius muzikos vandenis.

1964-aisiais, išėjęs iš „Lietuvos“ ansamblio ir kamerinei grupei tapus „Sutartine“, prasidėjo naujas gyvenimo ir veiklos etapas. Įkurtam liaudies instrumentų ansambliui (jam vadovavo 1957–2002) reikėjo sukurti meninės veiklos strategiją, rengti repertuarą, organizuoti keliones. Be to, laiko ir pastangų reikalavo pedagoginis darbas Valstybinėje konservatorijoje.

P. Tamošaitis išpuoselėjo kamerinio muzikavimo modifikuotais liaudies instrumentais žanrą, jo ansamblio ir įkurto birbynių kvinteto pavyzdžiu ėmė burtis kiti kolektyvai. Beveik 20 metų P. Tamošaitis vadovavo savo įkurtam medicinos darbuotojų liaudies ansambliui „Rūta“, kuris respublikinėse apžiūrose triskart laimėjo pirmąją vietą, daug

koncertavo Lietuvoje ir užsienyje. P. Tamošaitis meno saviveiklai, kitoms profesinėms sritims skyrė daug laiko ir jėgų: buvo Kauno liaudies instrumentų kolektyvo „Nemunas“ konsultantas, kaip dirigentas ir „Sutartinės“ meno vadovas dalyvavo „Dainų dainelės“ konkursuose, nuo 1965 iki 1990 metų buvo Lietuvos dainų švenčių jungtinių ansamblių orkestrų vyriausiasis dirigentas, įvairių konkursų žiuri narys ir pirmininkas. 1980 ir 1985 metais nustebino nauju stambiu projektu: įkūrė eksperimentinį liaudies instrumentų orkestrą, su juo parengė ir atliko dvi dideles programas.

Tarp didžiausių P. Tamošaičio nuopelnų – ne tik profesionaliu virtuoziniu instrumentu tapusios birbynės pristatymas plačiai Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir užsienio valstybių auditorijai, bet ir rūpinimasis birbynės, kaip lietuvių pučiamojo muzikos instrumento, patentavimu Maskvoje.

P. Tamošaitis parengė daugybę specialistų, dirigentų ir birbynininkų, tarp jų yra iškilūs solistai Romualdas Apanavičius, Jonas Urbonas, Vytautas Tetenskas, Saulius Prusevičius, Arūnas Katilius, Egidijus Ališauskas, Ramūnas Strolis ir kiti, sėkmingai dirbantys liaudies ansamblių vadovais, orkestrų dirigentais, pedagogais. Pranas Tamošaitis išugdė naują liaudies instrumentų specialistų kartą ir modernios tautinės muzikos mylėtojų bendruomenę, su „Sutartine“ kūrybos kelią pradėjo ne vienas žymus Lietuvos dainininkas.

Per 50 metų P. Tamošaitis harmonizavo 150 lietuvių liaudies dainų, sukūrė per 30 originalių opusų liaudies instrumentams ir balsui su fortepijonu, aranžavo šimtus kūrinių įvairios sudėties atlikėjų ansambliams ir solistams, išleido du dainų rinkinius, spaudoje paskelbė 13 straipsnių. Apie P. Tamošaitį ir „Sutartinę“ parašyta daugiau kaip 100 recenzijų. Iš viso su šiuo kolektyvu parengta 15 koncertinių programų, išleistos 6 plokštelės (260 įrašų), padaryta per 1000 radijo įrašų, sukurti 5 TV filmai. Lietuvoje ir užsienio šalyse koncertuota daugiau kaip 3000 kartų. „Sutartinei“ plojo Anglijos, Belgijos, Čekijos, Graikijos, Indijos, Kanados, Lenkijos, Norvegijos, Olandijos, Prancūzijos, Rumunijos, Slovakijos, Suomijos, Švedijos, Vokietijos ir kitų šalių, taip pat buvusios Sovietų Sąjungos respublikų klausytojai. Už koncertinės veiklos nuopelnus „Sutartinė“ apdovanota dviem LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, taip pat Kazachijos, Moldavijos, Baltarusijos, RTFSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumų garbės raštais. Kitų rangų garbės raštų – 90. LTSR nusipelnusio artisto vardas P. Tamošaičiui suteiktas 1967-aisiais. 1987 metais „Sutartinei“ suteiktas LTSR nusipelnusio kolektyvo garbės vardas.

Lietuvos muzikos ir teatro akademija išleido dr. Daivos Tamošaitytės ir dr. Algirdo Vyžinto sudarytą Pranui Tamošaičiui skirtą monografiją. Siūlome keletą ištraukų iš šios monografijos.

Prof. Saulius Sondeckis. Pirmąjį birbynės virtuozą prisiminus

Prano Tamošaičio reikšmė Lietuvos kultūrai yra ne tik kaip pirmojo birbynės virtuozo, iškėlusio šį liaudies instrumentą į profesionalizmo aukštumas ir tarptautinį pripažinimą, bet ypač kaip ryškios asmenybės mūsų kultūros baruose. Gastrolių metu ir Lietuvoje, ir buvusioje Sovietų Sąjungoje, ir užsienyje jo muzikalus grojimas patraukdavo dėmesį, žavėdavo klausytojus garso grožiu. Tokio grojimo birbyne iki jo

Lietuvoje dar nebuvo. P. Tamošaitis parodė naują kryptį, kuria sekė jo mokiniai ir bendraminčiai. Kadangi jis buvo pirmasis birbynininkas profesionalas, negalėjo nedaryti įtakos savo aplinkai. Jo, kaip virtuozo solisto ir atlikėjo, prioritetas išlieka iki šiol. Mano santykiai su Pranu buvo labai geri, draugiški. Mielai susitikdavom, kalbėdavomės, nors ruošiant programas sąlyčio taškų daug nebuvo, išskyrus jo solo su styginių orkestru – pirmu faktu lietuvių muzikos istorijoje. Prisimenu jį kaip aukštos klasės ir didelio talento muzikantą. Tarnaudamas didžiajam menui Pranas buvo novatorius savo srityje, bet negaliu nepaminėti jo subtilaus skonio bei nuopelnų estetinio lavinimo baruose. Jo profesinis sąžiningumas gali būti pavyzdys ateinančioms kartoms.

Prof. Virgilijus Noreika (iš Algirdo Vyžinto „Įvado“)

VI pasauliniame jaunimo ir studentų festivalyje-konkurse man akompanavo žinomas liaudies muzikos kamerinis ansamblis, jau tapęs pasaulinio festivalio laureatu. Su ansamblyje griežiančiais profesionaliais muzikantais nuodugnai parengėm numatytą programą. Ansamblio vadovas Pranas Tamošaitis – puikus birbynininkas, aranžuotojas, taigi tarp mūsų nebuvo jokių nesutarimų dėl dainų interpretacijos. Ansamblis profesionaliai akompanavo, ir tai padarė didelę įtaką konkurso rezultatams. Man patiko liaudies instrumentų derinys – jų tembrai teikia dainai tautinio originalumo. Pasibaigus konkursui daug koncertavome. Mums nereikėjo daug repetuoti – supratom vieni kitus iš žvilgsnio, iš gesto, iš dainos esmės. Mus visur šiltai priimdavo kaip itin originalų ansamblį. Stengėmės deramai atstovauti lietuvių nacionalinei kultūrai. „Sutartinė“ – man artimas ansamblis, su juo pradėjau savo karjerą.

Prof. Vytautas Juozapaitis. Kolektyvas – tai vadovas

Tuo metu, kai mokiausi Valstybinėje konservatorijoje, „Sutartinė“ buvo fenomenas, kuriam tiko žodžiai „pakylėta“, „nepasiekiamą“. Iš provincijos atvykęs, dar nelabai žinojau, kas tai yra, tik tiek, kad prisiliesti prie „Sutartinės“ yra didelė garbė. Labai gerai prisimenu pirmuosius žingsnius „Sutartinėje“, kuomet kanklių grupei vadovavo Regina Tamošaitienė ir apskritai muzikavimo kultūra buvo paties aukščiausio lygio. Ne tik ansamblio vadovas, bet ir patys žmonės iš savęs reikalavo aukščiausių rezultatų. Jie nebūtų suprastę, kaip galima nerepetuoti, nedirbti. Kartais man atrodo, kad „Sutartinė“ be Tamošaičio – ne „Sutartinė“. Profesorius ją sukūrė ir padarė tobulą. Tačiau yra archyvai, televizijos ir radijo įrašai, yra ką prisiminti ir iš ko mokytis.

Prof. Regina Maciūtė. Liaudiškos muzikos riteris

Su „Sutartine“ padarėme daug įrašų. Daug dainavau P. Tamošaičio harmonizuotų liaudies dainų, duetų, jų įrašėme su Aušra Stasiūnaite. Daug gerų dalykų įvyko dėl to, kad profesorius mane pasikvietė į šį ansamblį. Intensyvus bendradarbiavimas vyko gerą dešimtmetį, maždaug nuo 1970 metų. Man tai buvo ir garbė, ir profesinis įsitvirtinimas, ir scenos baimės įveika. Buvo daug džiaugsmo. Kadangi yra susiklostę tam tikri įgūdžiai, mano tipo dainininkams muzikuoti su „Sutartine“ yra natūraliau ir dėl harmonizavimo, ir dėl liaudies instrumentų tembro, ir dėl kvėpavimo. Ansamblis yra geras rezonatorius, todėl jam akompanuojant dainuoti yra lengviau. Pranas Tamošaitis buvo liaudiškos muzikos riteris. Jis norėjo, kad jos būtų daugiau, ėmėsi harmonizuoti negirdėtas dainas, traukė jas iš dainynų. Tam tarnavo visą amžių – turėjo

tokių misijų.

„Sutartinės“ meno vadovas Egidijus Ališauskas. Maestro

Profesorius buvo labai reiklus – negalėjai ateiti į pamoką ko nors neišmokęs. P. Tamošaičio pastabos per pamokas būdavo fantastiškos, jos suteikdavo stabilumo. Profesoriaus taktika buvo labai gera. Prieš egzaminus ar atsiskaitymus nebesiaiškindavom detalių, o daug kartų grodavom programą ištiesai, kad atsirastų forma ir visuma. Mūsų klasės atmosfera ir santykiai buvo tokie, kad kasmet lapkričio pradžioje lankydavom profesorių ir paminėdavom jo gimtadienį. Jis mums buvo ir pedagogas, ir net daugiau nei pedagogas – kaip tėvas. Mūsų santykiai buvo šilti ir artimi. Gal ir „Sutartinė“ prie to prisidėjo. Tačiau ir negrojančių ansamblyje santykiai su profesoriumi buvo panašūs. Katedroje jis buvo kaip ir vyriausias, turėjo panašumų su pačiu J. Švedu. Ir J. Švedas kadaise buvo visiems kaip tėvas – kiekvienam duos gerą patarimą, pasirūpins.

Anatolijus Lapinskas. Prano Tamošaičio kūrybos bruožai

Prano Tamošaičio kūryba – harmonizuotos lietuvių liaudies dainos, instrumentiniai kūriniai, taip pat daugybė aranžuotų kitų kompozitorių kūrinių ansambliui „Sutartinė“ – reikšmingas įnašas į profesionaliosios liaudies instrumentų ansamblių muzikos lobyną. P. Tamošaičio kūriniai suformavo šios muzikos stilišką, skambesį ir nuo jų neatskiriamą tautinės muzikos dvasią. „Sutartinė“ koncertavo daugelyje užsienio šalių, tad galima teigti, kad ansamblio koncertų metu skambėdavę P. Tamošaičio kūriniai pasauliui ne tik pristatė mūsų liaudies instrumentus, bet ir atskleidė lyrinį, prie gimtosios žemės prisirišusio lietuvio charakterį bei viso mūsų krašto vaizdą, besidriekiantį Aukštaitijos ežerų platumomis, Žemaitijos kalvomis, Suvalkijos lygumomis ir Dzūkijos miškų toliais. Ypač kūrybingi kompozitoriui buvo 1990-ieji – nepriklausomybės atkūrimo metai, tuomet jis aranžavo net 116 kūrinių, vėlesniais šio dešimtmečio metais P. Tamošaitis aranžavo nemažai klasikinės sakralinės muzikos kūrinių. P. Tamošaičio kūryba – neeilinis lietuvių liaudies instrumentinės muzikos žanro reiškiny. Kompozitorius sukūrė liaudies instrumentinio skambesio etaloną, kurį vertina liaudies instrumentų specialistai, pažįsta paprasti Lietuvos žmonės ir net kelios jų kartos, atmena daugybė užsienio kraštų žmonių.

Knyga gali būti naudinga LMTA, kitų aukštųjų ir muzikos mokyklų pedagogams, studentams ir liaudies muzikos baruose dirbantiems specialistams. I dalyje išspausdintas metodinis P. Tamošaičio darbas su birbynės ansamblio klasės programa. Prieduose pateikiami P. Tamošaičio kūrybos sąrašai, numeruotų garso ir vaizdo įrašų lentelės. Priedai parankūs norint greitai susirasti bet kurį P. Tamošaičio opusą rankraščiuose, spausdintuose šaltiniuose, plokštelėse, radijuje ir televizijoje.